

תקיעת שופר בשבת

למה אין תוקעין בשבת

איתא במשנה (ר"ה כט, ב) יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה. ומק' בגמ' מנא הני מילי, אמר רבי לוי בר לחמא אמר רבי חמא בר חנינא כתוב אחד אומר שבתון זכרון תרועה, וכתוב אחד אומר יום תרועה יהיה לכם, לא קשיא כאן ביום טוב שחל להיות בשבת כאן ביום טוב שחל להיות בחול. אמר רבא אי מדאורייתא היא במקדש היכי תקעינן, ועוד הא לאו מלאכה היא דאצטריך קרא למעוטי, דתנא דבי שמואל כל מלאכת עבודה לא תעשו יצתה תקיעת שופר ורדיית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה. אלא אמר רבא מדאורייתא מישראל שרי ורבנן הוא דגזור ביה כדרבה, דאמר רבה הכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאים בתקיעת שופר גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים. והיינו טעמא דלולב והיינו טעמא דמגילה.

חכמה ואינה מלאכה

הזכרנו דברי הגמ' שתקיעת שופר ורדיית הפת הוי חכמה ואינה מלאכה, יש לדון האם יש איסור לרדות הפת או לתקוע בשופר (חוץ מגזירה דרבה).

רדיית הפת

הרמב"ן (מלחמת ה' שבת א, ב) כתב שמזה שאין נותנין פת לתוך התנור אלא כדי שיקרמו פניה, הא קרמו פניה נותנין, מוכח שיותר לרדותה לכתחלה בשבת. עוד הוכיח מהתקיעות ע"ש, דשוהה כדי לצלות דג קטן או כדי להדביק פת בתנור ותוקע ושובת, שמע מינה דבשבת מותר לרדותה שהיא חכמה ואפילו איסור שבות אין בה. ומסביר הרמב"ן שהרי"ף תירץ דלעולם משום שבות יש בו, ולא התירו בין בבא להציל בין בעלמא אלא בשנוי ולכבוד השבת, שלא גזרו בשבות כלאחר יד לצורך השבת.

וכן מבואר ברמב"ם שיש איסור דרבנן ברדיית הפת, וז"ל הרמב"ם (שבת כב, א), רדיית הפת אע"פ שאינה מלאכה אסרו אותה חכמים שמא יבוא לאפות. המדביק פת בתנור מבעוד יום וקדש עליו היום מציל ממנה מזון שלש סעודות ואומר לאחרים בואו והצילו לכם, ואע"פ שהרדייה אינה מלאכה כשהוא מציל לא ירדה במרדה אלא בסכין כדי לשנות.

עשה דוחה ל"ת

אבל בשופר לא כתוב בפירוש, אבל נראה שמרמז לזה, וז"ל (שופר וסוכה ולולב ב, ו - ז) יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת אין תוקעין בשופר בכל מקום, אע"פ שהתקיעה משום שבות ומן הדין היה שתוקעין יבא עשה של תורה וידחה שבות של דבריהם, ולמה אין תוקעין גזירה שמא יטלנו בידו ויוליכנו למי שיתקע לו ויעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים, או מוציאו מרשות לרשות ויבא לידי איסור סקילה, שהכל חייבים בתקיעה ואין הכל בקיאים לתקוע.

ונראה פשוט שכוונתו שבלי הגזירה היה צד לאסור כמו רדיית הפת, אלא שמטעם זה נאמר שעשה של תקיעת שופר ידחה הגזירה, שהגזירה לא היה על מצות שופר אלא איסור כללי, אלא שמשום גזירה דרבה אסור שזה גזירה ישיר נגד המצוה, ויש כח לחכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה. אלא שקצ"ע שבשלמא ברדיית הפת הרמב"ם הסביר שיש גזירה שמא יבא לאפות, אבל בשופר איזה גזירה יש. גם קצת צ"ע למה הרמב"ם לא כתב שיש איסור לתקוע בשבת דעלמא. וצ"ל שכוונתו להגזירה שמא יתקן כלי שיר.

וכ"ז דלא כמ"ש בשו"ת משנה הלכות (יג, צג) להוכיח מכאן שאם תקע בר"ה שחל בשבת שיצא במצות שופר. וז"ל וצ"ע טעם הרמב"ם שכתב ומן הדין שהיו תוקעין יבא עשה של תורה וידחה שבות של דבריהם ולמה אין תוקעין גזירה שמא יטלנו הרי בכל גזירות רבנן אין תוקעין, ומ"ש בזו שכתב דמין הדין היה שתוקעין אלא מחמת גזירה וכו', והנראה דהרמב"ם דייק דוקא דמן הדין היה שתוקעין ומה שלא תוקעין משום גזירה, ולא שאין כאן דין תקיעות, ולכן אם תקע ה"נ דיצא ידי התקיעות דאורייתא, דמן הדין יבא עשה של תורה וידחה שבות וה"ה לגזירה,

אלא דיש לחלק קצת בין שבות דדביריהם לגזירה מדביריהם והבן כי קצרת. כנראה שהוא למד שכאילו הרמב"ם דן שידחה מצות שופר הגזירה, וזה לא יתכן שהרי הגזירה גופא בא לאסור התקיעה, ויש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת בשוא"ת.

וע"ע בפר"ח (או"ח תקפח, ה) שמביא קושיית הרא"ם בביאורו לסמ"ג (הלכות שופר יד, ג אות ג), דגם ביו"ט איכא איסורא בתקיעה משום שמא יתקן כלי שיר, והיה להם לחכמים לבטל דברי תורה בשב ואל תעשה. ותיירץ דלא אמרינן שב ואל תעשה שאני, אלא היכא דליכא הכשר מצוה כמו ההיא (ר"ה לב, ב) דשופר של ר"ה אין מפקחין עליו את הגל וכו', דבעידנא דקעקר שבות דדביריהם לא מיקיים העשה, אבל באיסור תקיעת שופר שהוא משום שמא יתקן כלי שיר דבעידנא דקא מיעקר איסורא דרבנן מקיים עשה דשופר, אין אומרים בזה שב ואל תעשה שאני.

הפר"ח דוחה דבריו דמוכח בפרק האשה רבה (יבמות צ) דאפילו היכא שהעשה והשבות באין בבת אחת ב"ד מתנין לעקור דבר מן התורה. ונראה שאין כוונת הרא"ם שאין בכחם לאסור לעשות המצוה גם היכא דהוי בעידנא, רק שהיכא שלא אסרו המצוה להדיא אלא שפגש הגזירה במצוה אז המצוה דוחה הגזירה, דעשה דוחה ל"ת, אבל היכא שגזרו על המצוה להדיא מודה הפר"ח שיש כח בידם לבטל המצוה. וכל דבריו ממש דברי הרמב"ם שהבאנו.

ולגבי עיקר הקושיא, כתב הפר"ח דלא קשה כלל, שלא מצינו שב"ד יעקרו מצוה אחת לגמרי מן התורה, ושיאמרו שלא יתקעו שופר לעולם. [וזה על דקך הט"ז הידוע שחז"ל לא יגזרו על דבר שהוא מפורש בתורה להתיר. ומיישב בזה למה לא גזרו על מילה בשבת שמא יעבירו ד"א ברה"ר כמו שגזרו בשופר ולולב]. וכי תימא מטעמא דשמא יתקן כלי שיר ניגזור בר"ה שחל להיות בשבת, דלא הוי עקירה לגמרי דהא מיקיימא מצות שופר מכל מקום בשאר השנים, ולמה לי גזרה דרבה. ולא קשה מידי, דא"כ מיחזו מילי דרבנן כחוכא ואיטלולא, דביו"ט לא גזרו ובשבת גזרו עם כי הטעם דשייך בשבת שייך ביו"ט, ולהכי איצטרכינן לטעמא דגזרה דרבה, דאיתא בשבת וליתא ביום טוב.

תקיעות מיותרות בר"ה

הזכרנו שברמב"ם מבואר שיש איסור דרבנן בתקיעת שופר כמו שיש בכל כל נגינה, והוא שמא יתקן כלי שיר. והנה כתב הרמ"א (או"ח תקצו, א) שיש מקומות נוהגין לחזור ולתקוע ל' קולות. אבל לאחר שיצאו בזה, שוב אין לתקוע עוד בחנם. אבל קטן, אפילו הגיע לחינוך, מותר לומר לו שיתקע.

וכתב המשנ"ב (ס"ק ג) דכיון שא"צ הוי ככל שאר יו"ט שאסור לתקוע משום שבות. ועיין בט"ז שדעתו דיו"ט של ר"ה אינו דומה לשאר יו"ט בזה, אבל רוב האחרונים הסכימו לאסור כדברי הרמ"א. ולענין טלטול לכו"ע שרי כל היום דהא ראוי לתקוע בו להוציא אחרים שלא יצאו עדיין.

וכן מבואר בדברי הרא"ש (ר"ה פ"ד סי' יא) במעשה דמגנצא, שתקע התוקע פעמים קשר"ק ובשלישי תקע ב' שברים והתחיל להריע והחזירוהו קצת הקהל לראש, ומקצת הקהל אמרו לו תקע שבר אחד וסיים, והוא התחיל לתקוע כבתחלה ותקע שלשה פעמים קשר"ק. ובסדר קשר"ק תקע שני פעמים קשר"ק ובשלישי תקע ארבעה שברים ותקיעה ואותן שהחזירוהו כבתחלה החזירוהו לראש, ותקע עוד שלשה פעמים קשר"ק. וכעס עליהם רבי אליקים בר יוסף ז"ל ואמר אם חכמה אין כאן זקנה יש כאן, ושלא כדן החזירוהו. ור"א בר נתן חתנו הסכים לדבריו ואמר שלא כדן החזירוהו, וגם התוקע עבר על שבות דרבנן. ומכאן קצת פקפוק על אלו שתוקעין וחוזרים ותוקעין כל סוגי שברים וכו'.

למה גזרו אטו העברת ד"א ולא הוצאה

בההיא גזרה דשמא יטלנו בידו וילך אצל בקי ללמוד ויעבירונו ארבע אמות ברה"ר כו', פרש"י (סוכה מג, א) דה"ה דמצי למימר ויוציא מרשות היחיד לרה"ר, אלא שברוב מקומות ועינים אמרינן יש לחוש להעברת ארבע אמות ואין לחוש להוצאה, כגון אם היה מונח בכרמלית, או בקרפף, או בגינה, דאין כאן איסור הוצאה דאורייתא ויש כאן איסור העברה ברה"ר, או הגביהו על מנת ליטלו ולא להוציאו ונמלך להוציאו, פטור משום הוצאה, אם לא עמד לפוש בינתיים כדאמרינן במס' שבת.

ובתוס' הקשו אדבריו וז"ל, שטעם זה האחרון לא יתכן, דגבי העברה נמי, אם מתחילה נטלו על מנת שלא להעבירו

ארבע אמות, אע"פ שהעבירו אחרי כן לא מיחייב, אם לא עמד לפוש בינתיים. ובאמת דד' רש"י צ"ע מיניה וביה, דמהיכי תיתי לחלק בענין זה דהגביהו ע"מ להצניעו ונמלך להוציאו, בין הוצאה והעברה, דהא בתרווייהו בעינן עקירה והנחה ואי בהוצאה בעינן עקירה משעה ראשונה ע"ד להוציאו ה"נ בהעברה ניבעי הכי.

ובספר כפות תמרים למהר"מ אבן חביב (שם) כתב להליץ בעד רש"י, דסבר דדוקא במוציא מרה"י לרה"ר איתא להך דינא דבעינן עקירה משעה ראשונה לכך, משום דמלאכת הוצאה מרה"י לרה"ר ממשכן גמרינן לה, ולכן בעינן דומיא דמשכן שהיתה עקירה ראשונה על דעת להוציאה. אבל העברת ד' אמות ברה"ר דחייב לא ילפינן ממשכן, אלא גמרא גמירי לה כדאיתא במסכת שבת (צו, ב), הלכך סבר רש"י דמעביר ד' אמות ברה"ר, אע"פ שהעקירה הראשונה לא היתה ע"ד להעבירו ד' אמות, רק שאח"כ נמלך להעבירו אפ"ה מחייב, דבהא לא בעינן דומיא למלאכת משכן וכל זה דלא כהבנת הבעה"מ הנ"ל דלדבריו גם העברת ד"א הוי מלתא דהוצאה וההלל"מ לא בא אלא לומר דגם העברה הוי בכלל הוצאה.

גדר מלאכת הוצאה

אכן לכאורה אפשר לבאר דברי רש"י באופן אחר, דהנה בעיקר מלאכת הוצאה דבעינן בה עקירה, העברה והנחה, יש לומר דאין כאן שלשה חלקים נפרדים של מלאכת הוצאה, אלא דהעקירה הוי התחלת ההוצאה וההנחה הוי גמר. וא"כ י"ל שהטעם שהמפנה חפציו מזוית לזוית ונמלך להוציאו פטור מהוצאה, הוא משום דאז לא היתה על העקירה שם של התחלת מלאכת הוצאה.

ואם כנים הדברים, הרי די"ל דרש"י סבר דשאני גדר מלאכת העברה ממלאכת הוצאה, דמלאכת הוצאה גדרה הוא שינוי הרשות של החפץ מרשות אחת לחברתה, וממילא העקירה שהיא תחילת ההוצאה מרשות לרשות צריכה להיות על דעת הוצאה, וכל שהגביהו ע"מ להצניעו ונמלך אח"כ להוציאו פטור, דחסר במלאכת ההוצאה שבו. אבל מלאכת העברת ד"א, גדרה הוא טלטול החפץ, אלא דכדי להתחייב צריך שיטלטל החפץ ארבע אמות ברה"ר. וא"כ כל שהגביהו ע"מ לטלטלו הרי שהתחיל בזה מלאכת העברת ד' אמות. ואע"פ שלא חשב להעבירו ד"א ברה"ר, מ"מ עכ"פ מצד עיקר החפצא של המלאכה שהוא מעשה טלטול, שפיר היה כאן התחלה, דהיה דעת לטלטל את הדבר והבן.

רה"ר בזה"ז

בשו"ת מהרש"ם (ג, קפח) הביא בשם מהר"י אסאד (או"ח סי' פ"ז) שהק' על אלו שאומרים שבה"ז ליכא רה"ר, א"כ אמאי אין מתירין שופר ולולב בשבת, דל"ש גזירת שמא יעבירו ברה"ר. ואין לגזור גזרה לעקור מצוה של תורה. וביותר תיקשי לפמש"כ התוס' במגלה וסוכה דהא דלא נקט שמא יוציא מרה"י לרה"ר משום דלפעמים אין שם חיוב חטאת שלא היתה עקירה ראשונה לשם כך. והעלה דדוקא במה דממשכן ילפינן בעינן דומיא דדגלי מדבר, אבל מעביר ד"א הלכתא גמירי לה, לא בעינן ששים ריבא. ואע"פ ששיטת בעה"מ ועוד כמה ראשונים שחיוב מעביר משום הוצאה, אבל הרמב"ם אינו סובר כן כמ"ש הפרמ"ג, ולכן נקט הש"ס שמא יעבירו דנ"מ גם בזה"ז.

אבל לכאורה זה תמוה שפשטות לשון הרמב"ם הוא כמו הראשונים שגדר העברת ד"א הוא כמו הוצאה מרשות לרשות. וז"ל הרמב"ם (שבת יב, ה) הוצאה מרשות לרשות מלאכה מאבות מלאכות היא, ואע"פ שדבר זה עם כל גופי תורה מפי משה מסיני נאמרו, הרי הוא אומר בתורה (שמות ל"ו) איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש ויכלא העם מהביא, הא למדת שההבאה מלאכה קורא אותה, וכן למדו מפי השמועה שהמעביר ברשות הרבים מתחלת ארבע לסוף ארבע הרי הוא כמוציא מרשות לרשות וחייב.

ותמה עליו מהרש"ם, לדבריו איך יפרנס מ"ש הפוסקים בדין תכשיטין דלא גזרינן בזה"ז משום דליכא רה"ר, והרי כל גזירת דלמא שלפא ומחויא הוא מחשש העברה ברה"ר.

עוד הביא משו"ת בשמים ראש (סי' שנ"ט) שכתב וז"ל שאלתי את פי מורי בכמה איסורין הוצאה בשבת אנו סומכין על שאין לנו רה"ר עכשיו ואין לנו לגזור כ"כ, מעתה למה לא יתירו ב"ד את התקיעה והלולב בשבת שכל עיקרו אינו אסור אלא שמא יוציאנו או יעבירונו. והשיב לי וכי יעלה על הדעת שמשום איש א' שיטעה ראוי לעקור מצוה מכל ישראל, אלא שבתחלת מ"ת ניתנו המצוות לעשותן בארץ בזמן שיושבין עליו, ולאחר מיכן מסרן הכתוב לחכמים יודעי העתים והם ראו לחזק ביותר את השבת כי הוא היותר עיקר וחיוב לנו, לפיכך כל שאפשר שיבוא

שום קלקול בזמן מה עקרו אפילו מצוה, כי יש כח ביד ב"ד מזמן עזרא ואילך, כי הכתוב מסרו לחכמים לאחר הגלות, וכשאנחנו נחזור להתיר הנטילה והתקיעה אתי לזלזולי, לפיכך מניחין אותן כמנהגן.

עיקר קיום מצוות בא"י

ותמה עליו מהרש"ם דהא שופר ולולב הם מצות הגוף ואינן תלוין בארץ כלל, אולם הדברים עתיקין למאי דמבואר בספרי ורש"י (סו"פ עקב) ושמתם את דברי - אף לאחר שתגלו היו מצוינים במצות, הניחו תפילין וכו' דכשיחזרו לא יהיו חדשים בעיניהם. ומציין לדברי הרמב"ן שכתב (פ' אחרי) עה"פ ותטמא הארץ וכו', שביאר דעיקר קיום המצוות הוא בא"י, ולכן כל הדר בחו"ל כאלו אין לו אלוק וכו'. וכיון דבזמן המקדש בא"י היה דין רה"ר ותקנו שלא יתקעו בגבולין בשבת, שוב גם בזה"ז אין לתקוע דכל חיוב המצוות בחו"ל משום עשיית ציונים כשיחזרו לא"י, ולכן אין לתקוע בשבת שהרי כשיחזרו לא"י יהיו פטורין במקום שאין ב"ד.

עוד הביא משו"ת שו"מ (מהדו"ק א, קיא), שג"כ דן בזה והביא מה שתירצו דאף דבטל הטעם הו"ל דבר שבמנין וצריך מנין אחר להתירו. אבל כתב שזה אינו לפמ"ש בתוספת שבת (שג, לו) דכל דבר דבשעת שתקנו חז"ל הגזירה היה מקומות שלא היה שייך החשש, שוב גם בזה"ז בטל הגזירה, וה"ה כאן.

וכתב שהשיב לו אביו מנ"ל שבזמן הש"ס לא היה הגזירה כוללת בכל מקום, וע"ז השיב שהרי בשופר כ"מ שהיה ב"ד לא גזרו והיו תוקעין, א"כ ממילא בזה"ז מהראוי שיהיה כמו בזמן הש"ס במקום שהיה ב"ד, מידי דהוה אגלוי שכתב הפר"ח כיון דהיו מקומות שלא חשו לגלוי דלא היו נחשים ועקרבים, כל שבטל הטעם הוה כאותן מקומות שלא גזרו. אף דיש לדחות דשאני התם דבאותן מקומות לא היה החשש כלל דליכא נחשים שם, אבל כאן בשופר בכ"מ היה שייך הגזירה דרבה רק שבמקום ב"ד לא חשו דהב"ד מזכירו, אבל כעת שבעה"ר אין ב"ד סמוך בשום מקום וא"כ אדרבא אין מקום להיתר כלל. אבל מ"מ יש לומר כיון דעכ"פ לא היתה גזירה כוללת בכל מקום שפיר יש לומר דכל שבטל הטעם בטל הגזירה.

וכן קשה במגלה דגזרו משום שמא יעבירו, הא במוקפת חומה לא שייך ד' אמות בהעברה ברה"ר, א"כ שוב עכ"פ לענין מוקפין חומה בטל הטעם בזה"ז, והיו מקומות שלא היה שייך החשש.

עבר ותקע בשבת

בספר חכמת שלמה (או"ח תקפח, ה) מביא בשם האשל אברהם (סימן ת"ר) שהביא בשם תשובה אחת שנסתפק באם עבר ונטל השופר בשבת ותקע בו ובירך אם יצא ידי חובת שופר או לא, ונ"מ לענין שלא יצטרך לברך ביום שני שהחיינו להסוברים דאם בירך ביום ראשון לא יברך ביום שני שהחיינו. והוא על פי מש"כ בשו"ע (תר, ג) שאם חל יום ראשון בשבת, אומרים שהחיינו בשופר ביום שני. וכתב הרמ"א דיש אומרים לאומרו אפילו אם חל יום ראשון בחול, וכן המנהג במדינות אלו. ועי' במשנ"ב דהיינו אפילו בלא בגד חדש ופרי חדש משום דהיום אין יוצאין בתקיעה של אתמול, ולא אמרינן יומא אריכתא הוא, וה"ה נמי בברכת התקיעה. ומ"מ לכתחילה טוב שילבש התוקע בגד חדש בשופר.

מצוה הבא בעבירה

וכתב החכ"ש שאינו יוצא אפילו בדיעבד, משום דהוי מצוה הבאה בעבירה כיון דעבר אדרבנן. ומוכיח שגם באיסור דרבנן נחשב מצוה הבאה בעבירה, דפסחים (לה, ב) גבי טבל טבול מדרבנן, ופירוש רש"י שם דהוי מצוה הבא בעבירה.

חז"ל עקרו הקיום

אמנם הגרע"א (מערכה ח' מסכת חגיגה ד"ה והנה) כתב דנהי דחכמים אמרו שלא יתקע, מכל מקום אם עבר ותקע, עבר רק על שבות, אך קיים המצוה דתקיעת שופר.

ובחלקת יואב (קבא דקשייתא קושיא צ"ט) חולק עליו דלא קיים מצוה כלל. וז"ל דלא מבעיא להתוס' ריש סוכה (ג), א) ד"ה דאמר כל היכא דהמצוה פסולה מדרבנן גם מדאורייתא לא יצא, אך אף להר"ן סוף פסחים (קטז, ב) במשנה דר"ג דחולק על התוס' עי"ש, אבל היכא דפטרו חכמים לגמרי מן המצוה ודאי נעקר המצוה מכל וכל, כמו בסדין בציצית כתבו במנחות (מ, א) ד"ה סדין דלכך נקט הברייתא פוטרינן ולא אוסרינן דלגמרי פטור. וכ"ה ברא"ש בהל'

ציצית סי"ז דהוי ברכה לבטלה. ולכך כתב רבינו יונה ריש ברכות (ב, א) דאינו חייב לקרות כלל אחר חצות, אף דשם ליכא איסור רק מטעם הש"ס יבמות (צ, א) דיש כח ביד חכמים לעקור המצוה בשב ואל תעשה.

מה שהביא מתוס' לסוכה שהיושב ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בבית שלא קיים המצוה כלל, י"ל דשאני התם שהחשש הוא מצד עצם קיום המצוה, משא"כ כאן שהוא חשש מצד איסור שבת.

סדין בציצית

ומה שדן לגבי כלאים בציצית עי' בקו"ש (קונטרס דברי סופרים ג, ז) שמביא דברי האשכול (הל' ציצית סי' לב) שנחלקו בלובש כלאים בציצית דסדין בזה"ז אם הוא חייב מלקות מן התורה. וכתב הגרא"ו דפליגי בזה, דאי נימא שע"י עקירת חכמים נעקרה המצוה מן התורה ונעשית טלית פטורה, ואם ילבש הסדין בציצית לא יקיים מצוה כלל, ודאי לוקה מן התורה דהוא כלאים שלא במקום מצוה. אולם אם נאמר דמצות ציצית דאורייתא במקומה עומדת, אלא שצריך לשמוע לדברי חכמים שאסרו להטיל ציצית בסדין אבל אם ילבש הסדין בציצית תתקיים בזה מצות ציצית דאורייתא, אין כאן מלקות דאורייתא אלא מכת מרדות שעבר על דברי חכמים.

אבל כתב שכשהצעת ד"ז לפני מו"ר הג"ר חיים הלוי זצ"ל מבריסק אמר לי שי"ל דתרווייהו ס"ל שהמצוה של תורה לא נעקרה, ומ"מ אפשר לומר דבכה"ג אין עדל"ת כיון שבפועל אין עליו חיוב לקיים המצוה עכ"ל אבל כתב שמדברי תוס' חולין (קמא, א) בשם ריב"א מבואר להיפוך דאפילו במקום שאסור לו לקיים העשה מ"מ יש בכחה לדחות ל"ת. דכ' שם שהיכא דאין עשה דןחה ל"ת ועשה אינו לוקה, והטעם שהעשה שפיר דחה הל"ת אלא שנשאר העשה, ואין עשה דוחה עשה.

ומה שהביא מהרא"ש דהוי ברכה לבטלה י"ל שאין להוכיח דליכא קיום עשה בדיעבד אלא שאינו יכול לומר וצונו.

ועי' בספר קצה המטה על מטה אפרים שבתחילה כתב שבוודאי אינו יוצא משום שחז"ל עקרו להמצוה, ואם בירך על השופר בשבת פשוט דהוי ברכה לבטלה, שאיך יכול לומר אשר קדשנו .. וצונו הרי התורה צווה להקשיב לחז"ל והם אומרים לא לתקוע. אבל אח"כ מביא דברי הגרע"א, וכתב שאולי הוי כמו גזל לולב שאע"פ שקנה ביאוש ושנוי רשות אין לו לברך אבל בכל זאת יוצא ידי"ח, ואולי גם כאן. ולכן יתכן שלא יברך שהחיינו ביו"ט שני. הרי לן שעכ"פ לענין ברכה פשוט שאינו יכול לומר וצונו כנ"ל.

כל שנה שלא תקעו

והנה איתא בר"ה (טז, ב) אמר רבי יצחק כל שנה שאין תוקעין לה בתחילתה מריעין לה בסופה, מאי טעמא דלא איערבב שטן. וכתבו התוס' בשם הלכות גדולות, דהא דאמרינן דלא תקעו בראש השנה, לא איירי משום דאיקלע ראש השנה בשבת, אלא איירי דאיתיליד אונסא.

ובחלקת יואב מביא ראיה לשיטתו מדברי הבה"ג, דע"כ בשבת ליכא מצוה כלל, ואם כן בשבת לא הוה אנוס בקיום המצוה אלא ליכא מצוה כלל, אך להגרע"א דגם בשבת איכא קיום מצוה, הא אף בר"ה שחל להיות בשבת הוה אנוס בקיום המצוה.

ויש לדחות על פי מש"כ הגר"א קטלר זצ"ל במשנת רבי אהרן שבזה שמראה יראת שמים מופלג שחושש אפילו למיעוטא דמיעוטא שמא יחטא מי שהוא, אז כמו שכותב רש"י שהסיבה שהשטן מתבלבל בתקיעות דמיושב משום שמראים חיבוב המצוות, ה"נ אע"פ שאין תוקעים לא מפסיד.

והגר"א גנחבוסקי זצ"ל (גליון עה"פ) כתב לדחות הראיה, דכמו דאשכחן בחזון איש (שביעית סי' י"ח ס"ק ד') דאף בשמיטה דרבנן יש הברכה דוצויתי את ברכתי, הכי נמי אין מריעין לה מכיון דעשה כתקנת חכמים. ויש להטעים את דבריו על פי מש"כ הר"ן בדרשותיו שאפילו אם חז"ל יטעו לא יפסיד מזה, שבזה שמקשיב לחכמים ישלים החסרון.

מצוה הבא בעבירה

בגליון שם דחה הגר"א הטענה של מזהב"ע משום דדמי לקורע בשבת דיצא ידי קריעה, ולא דיינינן משום מצוה הבאה בעבירה, וכמו שביאר טעמא בירושלמי (פרק האורג ה"ג) דליכא חפץ דעבירה אלא הוה רק פעולה של עבירה. "תמן גוף העבירה הכא הוא עבד עבירה".

עי"ש עוד שמביא דברי המנחת יצחק (ח"ב סי' נ', וח"ט סי' קס"ד) שדן היאך יהא הדין בעבר ותקע בשבת ובירך שהחיינו, האם יברך שהחיינו גם ביום השני, וכתב דתליא במחלוקת הגרע"א וחלקת יואב הנ"ל, דלהחלקת יואב יברך שנית, דהרי התוקע בשבת אינו מצוה כלל, נמצא דעדיין לא בירך שהחיינו על המצוה דתקיעת שופר, משא"כ להגרע"א לא יברך שנית, דהרי התוקע בשבת חשיב מעשה מצוה, וא"כ הרי כבר בירך שהחיינו על תקיעת שופר. וכבר הבאנו שדן בזה הגר"ש קלוגר.

אמנם כתב הגר"א די"ל שאפילו להגרע"א הוי ברכה לבטלה ביום הראשון, דהרי הברכות הם רק מדרבנן, והם אמרו דהשתא לא יתקע ולא יברך על השופר, ואם כן יחזור ויברך שהחיינו ביום השני.

איסור הנאה

עוד כתב שם בגליון שיתכן עוד נ"מ בתקע בשופר בשבת בשופר שאסור לו בהנאה ונהנה בשמיעתו, להסוברים (רשב"א נדרים טו, ב) דאמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו אף באיכא הנאת הגוף בהדי מצוה. ולהסוברים דבמצוה דרבנן לא אמרינן לה, מעתה להגרע"א לא עבר על איסור הנאה דהרי איכא קיום מצוה, משא"כ לחלקת יואב עבר על האיסור הנאה. לי נראה שאפילו לפי רע"א עובר, ואפילו על הנאת המצוה. שהרי רש"י מסביר דמצוות לאו ליהנות ניתנו אלא לעול, וז"ל (סוכה לא, ב) אין קיום מצות הנאת הגוף, אלא עבודת עבד לרבו. א"כ היכא שהוא פטור אין כאן עבודת עבד לרבו, ודו"ק.

עוסק במצוה

כמו כן יש לדון לענין עוסק במצוה, בתקע בשופר בשבת האם נפטר ממצוה אחרת, דלהגרע"א דאיכא קיום מצוה, אם כן נימא דנפטר ממצוה אחרת. משא"כ לחלקת יואב דליכא מצוה כלל, לא נפטר. אבל זה יהיה תלוי האם יש פטור של עוסק במצוה, היכא שהמצוה היא רק מצוה קיומית, ואכמ"ל.

תקיעה במקום ב"ד בשבת

וכידוע כי הגרע"א שלזינגר זצ"ל רצה לתקן לתקוע שופר בשבת לפני ביה"ד הגדול שבירושלים כשיטת הרי"ף, אמנם לא נתקבלו דבריו, ומסופר שהגר"ש סלנט אמר שהוא ילך לשם וישמע בחוץ.

בן עזאי

התוס' (שבת ה, ב) הביא שבירושלמי פריך על דעתיה דבן עזאי אין אדם מתחייב על ד' אמות ברה"ר לעולם דיעשה כמי שהונחה על כל אמה ואמה ויפטר, ומשני משכחת לה בקופץ.

והק' הגרע"א א"כ לפי בן עזאי למה לא תוקעין בשופר בשבת, שהרי גזירה דרבה הוא משום חשש שמא יעבירנה ד"א, וכי נחוש שיקפוץ ד"א בהבאת הלולב או השופר לרב. מסופר שכשסיפרו להרב לייבל איגר (נכד של הגרע"א שנהיה אדמו"ר) קושיית הסבא אמר שאני לא מבין הקושיא רי כשהולכים לעשות מצוה "שפרינגט מען" (קופצים).